

11. Голіна В.В., Головін Б.М. Кримінально-правові засоби у системі спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. 2009. Вип. 19. С. 16–27.
12. Золотарьова Ю.І. Конфлікти та делінквентна поведінка молоді. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. № 4. С. 217–223.
13. Шаблістий В.В. Морально-етичні аспекти запобігання злочинності щодо дітей. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2015. № 2. С. 228–236.
14. Асейкін Р.В. Посягання на об'єкти культурної спадщини: кримінологічна характеристика та запобігання: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.08 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2012. 20 с.
15. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 01.05.2018).
16. Скворцов С.І. Контроль (нагляд) за особами, звільненими із місць позбавлення волі: розвиток і генезис. Право і суспільство. 2015. № 5–2. С. 167–171.
17. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 року № 264/94-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.05.2018).
18. Лукашевич С.Ю. Кримінальна субкультура як один із факторів негативного впливу на засуджених. Вісник Академії правових наук України. 2001. № 1 (24). С. 182–190.
19. Иншаков С.М. Зарубежная криминология. Москва: Изд. группа ИНФРА-М–НОРМА, 1997. 374 с.
20. Криминологія: запрошення до дискусії: монографія / Авт. кол.: О.В. Баляба, Е.В. Віленьська, Е.О. Дідоренко, Б.Г. Розовський. Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. 318 с.
21. Лукашевич С.Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: монографія. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 104 с.
22. Криминологія. Загальна та Особлива частини: підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів. / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед; за ред. проф. І.М. Даньшина. Харків: Право, 2003. 352 с.

УДК 343.224

МІНІМАЛЬНИЙ ВІК МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ДЕЯКИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

THE MINIMUM AGE OF A MEDICAL OFFICER AS A SPECIAL SUBJECT OF CERTAIN OFFENCES

Вовк М.З.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті проаналізовано питання про те, з якого віку особа може бути медичним працівником та підлягати кримінальній відповідальності як спеціальний суб'єкт деяких складів злочинів. З'ясовано, що мінімальний вік медичного працівника можна визначити лише умовно, оскільки він залежить від сукупності кваліфікаційних вимог, які висуваються до відповідної професії.

Ключові слова: вік, спеціальний суб'єкт злочину, медичний працівник.

В статье проанализированы вопросы о том, с какого возраста лицо может быть медицинским работником и подлежать уголовной ответственности как специальный субъект некоторых составов преступлений. Выяснено, что минимальный возраст медицинского работника можно определить лишь условно, поскольку он зависит от совокупности квалификационных требований, предъявляемых к соответствующей профессии.

Ключевые слова: возраст, специальный субъект преступления, медицинский работник.

The present article analyzes the issue of determining at what age a person could be a medical officer and subject to criminal liability as a special subject of certain offenses. It determines the offences, in which the medical officer is a special subject. It has been established that in some offences there is an express "positive" or "negative" reference to a medical officer in the disposition of articles. In a number of offences, although there is no indication to the appropriate special subject, this is indicated by other elements essential to the offence or the penal part of Article.

The paper analyzes the points of view expressed in the criminal law literature regarding the minimum age of a medical officer as a special subject of certain offences. This made it possible to distinguish several positions on the relevant issue. In particular, some scholars believe that a medical officer as a special subject of certain offences could be an individual who has reached the age of 16 years, others believe – 18 years, while still other believe – 24 years.

Based on the studies by various academics and legislation, it is determined that the minimum age of a medical officer can be determined only conditionally, since it depends on the set of qualification requirements applicable to the relevant profession. The paper justifies that it is inappropriate to scientifically determine the minimum age of a medical officer as a special subject of certain offences. It is proposed to clarify it in each case separately. This should take into account the norm contained in Article 22 of the Criminal Code of Ukraine and determine whether it goes beyond its limits.

Key words: age, special subject of an offence, medical officer.

Однією із загальних ознак, що притаманна спеціальному суб'єкту складу злочину, є досягнення особою віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Однак у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) нічого не сказано про мінімальний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за скоєння злочину спеціальним суб'єктом. Якщо мінімальний вік одних спеціальних суб'єктів складу злочину можна визначити шляхом аналізу ст. 22 КК України (наприклад, матері

новонародженої дитини як спеціального суб'єкта складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України), а мінімальний вік других – встановлений у певних нормативно-правових актах або його можна визначити шляхом їх аналізу (наприклад, судді як спеціального суб'єкта складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 374, ч. 1 ст. 375 КК України), то мінімальний вік третіх – законодавчо не врегульований, зокрема медичного працівника як спеціального суб'єкта складів злочинів, передбачених, наприклад, ст. 131, ст. 132

КК України. Тому слід зосередити свою увагу детальніше на мінімальному віці цього спеціального суб'єкта деяких складів злочинів.

Питання мінімального віку медичного працівника як спеціального суб'єкта деяких складів злочинів досліджували такі науковці: Р.Л. Максимович, Т.Ю. Тарасевич, І.М. Філь, Г.В. Чеботарьова та інші. Однак натеper це питання має дискусійний характер та потребує подальшого наукового аналізу.

Метою статті є з'ясування на основі чинного законодавства та кримінально-правової літератури питання про те, з якого віку особа може бути медичним працівником та підлягати кримінальній відповідальності як спеціальний суб'єкт деяких складів злочинів.

Спеціальним суб'єктом злочину, відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України, є фізична осудна особа, що скоїла у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. З наведеного визначення випливає, що спеціальному суб'єкту злочину як елементу складу злочину притаманні ті ж ознаки, що й загальному суб'єкту складу злочину (їх ще називають загальними), а також хоча б одна спеціальна. Такі спеціальні ознаки прямо вказуються в диспозиції статті кримінально-правової норми або безпосередньо впливають із її змісту [1, с. 149]. За способом викладу такі спеціальні ознаки спеціального суб'єкта складу злочину поділяються на ознаки, сформульовані у позитивній формі, та ознаки, сформульовані у негативній формі [2, с. 4].

Медичний працівник є спеціальним суб'єктом деяких складів злочинів. Пряма вказівка на цього суб'єкта у «позитивній» формі міститься у ст. 131 КК України («медичний, фармацевтичний або інший працівник»), у ст. 132 КК України («службова особа лікувального закладу, допоміжний працівник, який самостійно здобув інформацію, або медичний працівник»), у ст. 139 КК України («медичний працівник, який зобов'язаний згідно з установленими правилами надати допомогу»), у ст. 140 КК України («медичний або фармацевтичний працівник»), у ст. 145 КК України («особа, якій лікарська таємниця стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків»), у ч. 2 ст. 168 КК України («працівник медичного закладу, якому відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі»), а в «негативній» – у ч. 1 ст. 134 КК України («особа, яка не має спеціальної медичної освіти») та в ст. 138 КК України («особа, яка не має належної медичної освіти»). У ст. ст. 141, 142, 143, 144, 151, 184, 319 КК України хоча й відсутня вказівка на відповідного суб'єкта, але слід погодитись із більшістю науковців, що ці злочини можуть бути скоєні лише особою, що входить до кола суб'єктів правовідносин у сфері медичної діяльності [3, с. 12; 4, с. 16; 5, с. 76; 6, с. 114]. На це вказують або інші ознаки складу злочину, або санкції статей, у яких передбачається таке покарання, як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Законодавство України чітко не визначає, з досягненням якого віку особа може бути медичним працівником і відповідно підлягати кримінальній відповідальності. Не існує єдиної думки з приводу цього і в кримінально-правовій літературі. Так, Г.В. Чеботарьова лише зазначає, що вік медичного або фармацевтичного працівника істотно перевищує або перевищує принаймні на кілька років встановлені в ст. 22 КК України «мінімуми». Вчений на користь того наводить такі аргументи. По-перше, згідно із законодавством, що регулює відносини в галузі охорони здоров'я, медичною і фармацевтичною діяльністю в Україні можуть займатися лише особи, які мають відповідну спеціальну освіту та відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам. Отримання такої освіти передбачає, що особа пройшла курс навчання у навчальному закладі відповідного рівня, витративши на це кілька років. При цьому у багатьох випадках для посад, пов'язаних із медичною

діяльністю, вимагається ще й певний стаж роботи (наприклад, лікар II кваліфікаційної категорії мусить мати стаж понад 5 років). Отже, склади посягань на правопорядок у сфері медичної діяльності, суб'єктом яких є медичний або фармацевтичний працівник, фактично передбачають наявність такого суб'єкта, вік якого істотно перевищує 16 років. По-друге, законодавство, що регулює відносини у сфері медицини, дозволяє перебування осіб з неповною вищою освітою на посадах середнього медичного персоналу. Так, наприклад, кваліфікаційні вимоги до зубного лікаря передбачають: повну вищу освіту (молодший спеціаліст) за напрямом підготовки «Медицина», спеціальністю «Стоматологія», спеціалізацію за профілем роботи без вимог до стажу роботи. Але й у подібних випадках вік особи, що може розглядатися як суб'єкт відповідних злочинів, перевищує (принаймні на кілька років) встановлені в ст. 22 КК України мінімуми [5, с. 74].

Р.Л. Максимович спробував підрахувати мінімальний вік медичного працівника таким чином. «В Україні, – зазначає вчений, – загальний строк навчання у вищому медичному закладі становить шість років. Разом з тим відповідно до п. 1.1 Положення про спеціалізацію (інтернатуру) випускників вищих медичних і фармацевтичних закладів освіти III–IV рівнів акредитації медичних факультетів університетів, яке затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 вересня 1996 року № 291, обов'язковою формою післядипломної підготовки випускників всіх факультетів медичних і фармацевтичних закладів освіти III–IV рівнів акредитації медичних факультетів університетів незалежно від підпорядкування та форми власності є інтернатура. Строк навчання в інтернатурі залежить від виду спеціальності. Мінімальний же строк становить один рік. Таким чином, якщо особа вступає до вищого навчального закладу у 17 років, – констатує цей вчений, – то тільки по досягненні нею 24 років присвоюється кваліфікація лікаря – спеціаліста певного фаху» [7, с. 288].

Деякі науковці зазначають, що медичний працівник може підлягати кримінальній відповідальності з досягненням 18-річного віку. Так, Т.Ю. Тарасевич, провівши аналіз ознак медичного працівника, констатує, що «ним потрібно визнавати фізичну осудну особу, яка досягла 18-річного віку, відповідає кваліфікаційним вимогам (належна медична освіта, спеціалізація за певною спеціальністю медичного профілю, підвищення кваліфікації), має документ, який дає право займатися медичною діяльністю в Україні та виконує професійні обов'язки щодо надання медичної допомоги пацієнтам» [8, с. 11]. І.М. Філь також вважає, що «медичний працівник має досягнути на момент скоєння злочину повноліття» [9, с. 327].

Існує й точка зору, що медичним працівником як спеціальним суб'єктом складу злочину може бути фізична особа, що досягла 16-річного віку. Так, на думку Г.А. Пашиняна та І.В. Івшина, виходячи із теорії кримінального права і правового статусу медичного працівника, під останнім як спеціальним суб'єктом професійних злочинів проти життя та здоров'я слід розуміти ту, що досягла 16-річного віку осудну фізичну особу, яка отримала у встановленому законом порядку право на зайняття відповідним видом медичної діяльності, на яку законом покладені обов'язки щодо опосередкованого надання медичної допомоги громадянам [10, с. 106].

К.О. Черевко зазначає, що «суб'єктом складу злочину, передбаченого ч.1 ст. 134 КК, є фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку та не має спеціальної медичної освіти» [11, с. 12]. До осіб, які не мають спеціальної медичної освіти, К.О. Черевко відносить осіб, які не мають жодного відношення до медицини та осіб, які мають відношення до медицини, але не є лікарями-спеціалістами, акушерами-гінекологами. До останньої групи, на думку цього вченого, належать: а) лікарі-спеціалісти, які за характером своєї професійної діяльності не уповноважені

на проведення штучного переривання вагітності, тобто за спеціальністю не є акушерами-гінекологами (наприклад, лікар-спеціаліст уролог, стоматолог, невропатолог тощо); б) лікарі, які отримали вищу медичну освіту, але не є лікарями-спеціалістами (наприклад, лікарі-інтерни, лікарі, яким атестаційною комісією знято кваліфікаційну категорію або яким відмовлено у присвоєнні (підтвердженні) кваліфікаційної категорії) [11, с. 12]. Таким чином, з вище наведеного випливає, що К.О. Черевко очевидно припускає, що особи, які належать до другої групи, тобто медичні працівники, також підлягатимуть кримінальній відповідальності з досягненням 16-річного віку.

На нашу думку, кожна із наведених точок зору має право на існування з такими уточненнями. Слід зазначити, що згідно із Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників професії медичних та фармацевтичних працівників за кваліфікаційними характеристиками поділено на такі розділи: керівники, професіонали, фахівці, технічні службовці та робітники. До розділу «професіонали» належать професії без кваліфікаційної категорії, що вимагають від працівника: 1) кваліфікації за дипломом про повну вищу освіту, яка відповідає рівню спеціаліста або магістра, 2) спеціалізації за певною спеціальністю медичного профілю (інтернатура, курси спеціалізації). Тому слід погодитись з Р.Л. Максимовичем, що мінімальний вік для деяких медичних чи фармацевтичних працівників відповідних професій може становити 24 роки. Однак для деяких професій з відповідною кваліфікаційною категорією, що входять до цього розділу від працівника вимагається ще й підвищення кваліфікації (курси удосконалення, стажування, передатестаційні цикли тощо) і стаж роботи за фахом понад 5, 7 чи 10 років. Тому мінімальний вік медичних чи фармацевтичних працівників, що зайняті на відповідних професіях, становитиме більше 24 років.

До розділу «фахівці» належать професії без кваліфікаційної категорії, які потребують від працівника кваліфікації за дипломом про вищу освіту, яка відповідає рівню молодшого спеціаліста, бакалавра або спеціаліста, що проходить післядипломну підготовку (стажування або ін-

тернатуру). Тому можна погодитись з Т.Ю. Тарасевич та І.М. Філь, що мінімальний вік для деяких медичних чи фармацевтичних працівників відповідних професій може становити 18 років. Проте для деяких професій з відповідною кваліфікаційною категорією, що входять до цього розділу, від працівника вимагається також ще й підвищення кваліфікації (курси удосконалення тощо) і стаж роботи за фахом понад 5, 7 чи 10 років. Тому мінімальний вік медичних чи фармацевтичних працівників, що зайняті на відповідних професіях, становитиме більше 18 років.

До розділів «технічні службовці» та «робітники» належать професії, що вимагають від працівника повної або базової загальної середньої освіти та професійної підготовки на робочому місці. Тому теоретично можна припустити, що мінімальний вік для деяких медичних чи фармацевтичних працівників відповідних професій може становити навіть 16 років.

Таким чином, у законодавстві не має вказівки на мінімальний вік медичного або фармацевтичного працівника. Він залежить від сукупності кваліфікаційних вимог, які висуваються до тієї чи іншої професії. Крім цього, може виникнути ситуація, коли особа, яка через свої здібності, закінчує школу екстерном і може також екстерном закінчити навчальний заклад. У зв'язку із цим вона може стати медичним або фармацевтичним працівником швидше за ті «вікові межі», які були визначені нами вище. Тому мінімальний вік медичного або фармацевтичного працівника не можна визначити чітко, а лише умовно. Однак такому умовному мініальному віку медичного або фармацевтичного працівника не можна надавати кримінально-правового значення, оскільки можуть бути винятки. Тому ми вважаємо, що немає потреби на науковому рівні визначати мінімальний вік медичного або фармацевтичного працівника як спеціального суб'єкта відповідних складів злочинів. Його слід з'ясувати в кожному конкретному випадку. Під час з'ясування мінімального віку медичного працівника як спеціального суб'єкта деяких складів злочинів слід брати до уваги норму, яка міститься у ст. 22 КК України, та визначити, чи не виходить цей вік за її межі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
2. Бараненко Д.В. Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 19 с.
3. Гринчак С.В. Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини: підстави кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2007. 18 с.
4. Єгорова В.О. Криміналізація незаконного проведення дослідів над людиною та його кримінально-правові ознаки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 21 с.
5. Чеботарьова Г.В. Загальні та спеціальні ознаки суб'єктів злочинів, що вчиняються у сфері медичної діяльності. Держава та регіони. Серія «Право». 2010. № 3. С. 73–78.
6. Лісіцина Ю.О. Суб'єкт злочинів, передбачених ст. ст. 143, 144 Кримінального кодексу України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 6. Т. 1. С. 113–116.
7. Максимович Р.Л. Досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, як загальна ознака спеціального суб'єкта злочину. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2010. Вип. 50. С. 287–293.
8. Тарасевич Т.Ю. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 18 с.
9. Філь І.М. Надання медичної допомоги та виконання професійних обов'язків: проблеми співвідношення (у контексті аналізу ст. 140 КК України). Часопис Київського університету права. 2009. №4. С. 325–329.
10. Пашинян Г.А., Івшин І.В. Профессиональные преступления медицинских работников против жизни и здоровья. Москва: Медицинская книга, 2006. 196 с.
11. Черевко К.О. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення абортів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 19 с.